

УДК 336.531.2

Юрєвич Л. М.,*кандидат економічних наук, доцент кафедри державних фінансів
Волинського національного університету імені Лесі Українки*

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

*У статті проаналізовано структурні зміни в інвестиційних процесах як основу підвищення ефективності економіки України.****Ключові слова:** інвестиції, інвестиційна політика, нагромадження капіталу, державне регулювання інвестиційних процесів.**Structural changes are analysed in investment processes as basis of increase of efficiency of economy of Ukraine.****Key words:** investments, investment policy, accumulation of capital, investment processes state regulation.*

Постановка проблеми. Здійснення заходів, спрямованих на перетворення України в європейську державу з відповідним рівнем добробуту громадян та конкурентоспроможністю економіки, яке передбачене довгостроковою стратегією розвитку національної економіки, потребує здійснення структурних реформ, переорієнтації економіки на випереджаючий розвиток наукомістких, енергозберігаючих виробництв, розширення експортних можливостей, забезпечення сталого економічного зростання, нарощування обсягів виробництва досягатиметься за рахунок раціонального використання наявних ресурсів, зміцнення виробничого потенціалу, створення умов для підвищення привабливості вітчизняного виробництва, для залучення власних та іноземних інвестицій.

Досвідом зарубіжних країн доведено, що неодмінною умовою їх економічної ефективності є прискорене нарощування інвестицій і забезпечення на цій основі оновлення та нагромадження капіталу на інноваційних процесах. Саме завдяки здійсненню такого курсу створюється індустріальна база виробництва, досягається підвищення ефективності економіки в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання сутності інвестицій і інвестування, аналізу, розробки й оцінки за-

лучення інвестицій знайшли своє відображення в працях таких вітчизняних і закордонних вчених: О. Мельника, А. Пересади, О. Василика, А. Завгороднього, В. Савчука, Н. Татаренка та ін.

В умовах переходу до ринкових відносин зазначені вчені в основному досліджують питання державного регулювання інвестиційних процесів або зосереджуються на вивченні підходів до оцінки ефективності інвестиційних проектів на мікрорівні. Разом з тим, недостатня вивченість проблеми структурних особливостей в інвестиційній політиці, ефективності інвестування на галузевому і регіональному рівнях зумовлює актуальність та необхідність додаткових досліджень.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є аналіз структурних особливостей та визначення тенденцій у забезпеченні ефективності економіки, що складаються в інвестиційній політиці в останні роки в Україні.

Виклад основного матеріалу. Протягом останніх років в Україні спостерігалася тенденція збільшення частки ВВП, яка використовувалася на нагромадження капіталу. Якщо у 2000 році ця частка, тобто норма нагромадження, становила 14%, у 2002 році – 16%, то у 2004 році вона зросла до 22%, що забезпечило підвищення темпів економічного зростання. Середньорічний темп приросту ВВП за 2000-2005 роки в Україні становив 7,7%, і це свідчить про поліпшення економічної ситуації і подолання негативних явищ, які стримували розвиток економіки у попередні роки [4].

В останні роки інвестиційна діяльність практично в усіх сферах економіки України помітно активізувалася. Триває процес нарощення виробничого і невиробничого потенціалу, хоча темпи і пропорції його формування істотно відрізняються як по галузях, так і по регіонах України. При цьому міграція капіталу в середині країни зумовлена рівнем інвестиційної привабливості, рейтингом галузей національної економіки, окремих регіонів та іншими чинниками.

Перехід до ринкових методів господарювання супроводжується суттєвими змінами пріоритетних напрямів вкладення капіталу. Інвестиційні потоки все більше переорієнтовуються на розвиток тих сфер діяльності, де спостерігається швидкий оборот капіталу, забезпечується високий рівень прибутковості або мінімальні економічні ризики.

У 2007 році інвестиції в економіку України зросли порівняно з 2000 роком у 3,5 раза, а їхній обсяг перевищив 188 млрд. грн. У таких видах економічної діяльності, як оптова і роздрібна торгівля, торгівля транспортними засобами, це зростання

було найвищим і становило 12 разів. Досить високими темпами нарощувалися інвестиції у будівництво і за цей період їхні обсяги збільшилися майже у 8 разів, у сфері транспорту і зв'язку – у 3 рази. Варто зазначити, що в останні роки вдалося подолати значний інвестиційний спад у сільському господарстві, який тривав впродовж 1991-2000 років, і у 2007 році обсяги інвестицій в галузь порівняно з 2000 роком зросли у 5,3 раза і становили 9,3 млрд. грн., що створило передумови для зміцнення матеріально-технічної бази і поліпшення економічного стану підприємств аграрного сектору економіки.

Темпи приросту інвестицій у промисловості України були дещо нижчими, ніж в економіку загалом, і за цей період збільшилися у 3 рази, що зумовлено головним чином скороченням темпів приросту вкладень у галузях добувної промисловості, в той самий час інвестиції на розвиток галузей переробної промисловості (зокрема виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів) в останні роки нарощувалися випереджаючими темпами.

У промисловості формується майже 30% ВВП України, тут зосереджено більше 35% основного капіталу та використовуються більше третини валових інвестицій. Пріоритетність розвитку галузей промисловості України впливає також з того, що з року в рік у цій сфері формується 40-45% прибутків, при чому 70-80% цих обсягів отримують підприємства переробної промисловості, а на підприємства, зайняті в металургії та виробництві готових металевих виробів, припадає більше половини цих прибутків, на галузь із виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 12-14% прибутків переробної промисловості [3].

Під впливом різниці у темпах залучення інвестицій відбулися суттєві зміни в галузевій структурі інвестицій, передусім впродовж 2000-2007 років спостерігається тенденція до зниження частки промисловості. В окремі роки такі зміни відбуваються також з інвестиціями у розвиток транспорту. Разом з тим, частка вкладень у розвиток торгівлі, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особитого вжитку зросла на 6,7%. Така тенденція характерна і для організацій, які здійснюють операції з нерухомим майном, оренди та надання послуг підприємцям, і у 2007 році обсяги інвестицій у цій сфері становили 20,9% проти 14,8% у 2004 році.

Позитивні зрушення відбуваються в інвестуванні сільськогосподарства, мисливства і лісового господарства, але питома вага цих вкладень залишається незначною і у 2007 році ста-

новила 5,1% валових інвестицій, хоча в цій сфері економіки нині виробляється майже 10% ВВП.

Нарощуються інвестиції також у галузь будівництва, хоча в окремі роки спостерігаються помітні коливання їхньої частки у структурі інвестицій (табл. 1).

Недостаніми є обсяги вкладення коштів у розвиток об'єктів соціальної сфери.

За даними статистичних органів, питома вага інвестицій використаних на будівництво нових і розвиток діючих закладів освіти у 2006 році становила лише 1%, закладів охорони здоров'я – 1,5% усіх освоєних вкладень, а на сферу культури та спорту припадало близько 2%.

Таблиця 1.
Структура інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності в Україні у 2000-2007 рр., % [7, 8]

Галузь	2000	2004	2005	2006	2007
Економіка, всього	100	100	100	100	100
Промисловість	43,3	37,2	37,6	35,8	34,1
Сільське господарство	3,6	4,5	5,3	5,8	5,0
Будівництво	2,4	6,2	5,3	5,0	4,8
Транспорт і зв'язок	19,4	19,8	18,1	16,2	16,8
Торгівля	2,7	7,0	8,2	9,3	9,4
Операції з нерухомістю	...	14,8	16,5	19,2	20,9
Інші	28,6	10,5	8,9	8,7	9,0

На темпи і пропорції інвестиційної діяльності в галузях і сферах економіки впливають як внутрішні, так і зовнішні чинники. Оскільки в національній економіці відбуваються масштабні приватизаційні процеси, у виробництво багатьох видів продукції залучаються значні обсяги іноземного капіталу. Це означає, що Україна стала на шлях реального входження у світовий економічний простір, і це потребує адаптації вітчизняної економіки до спільних правил і принципів поведінки у зовнішніх відносинах.

Аналіз технологічної структури інвестицій в економіці України свідчить про те, що з року в рік більша частина вкладень спрямовується на зведення будівель і споруд, причому в динаміці їх частка дещо зростає. Інвестиції на придбання машин, обладнання та інструменту займають майже 40%, але у 2007 році їхня частка знизилася порівняно з попереднім роком на 2,5 відсоткового пункту [9].

Особливістю структурних змін в інвестиціях сільського господарства є скорочення витрат на будівництво і різке зростання вкладень на придбання машин і обладнання, частка яких у сукупних вкладеннях в галузь у 2007 році перевищила 70%.

Узагальнюючи зміни у структурі інвестицій в основний капітал, можна зробити висновок, що суттєві зрушення в останні роки не відбувалися.

Слід також зазначити, що практично по всіх галузях економіки, за винятком добувної промисловості, електроенергетики та сфери торгівлі, 67-70% інвестицій використовуються на технічне переоснащення і реконструкцію діючих підприємств, 27-29% – на будівництво нових, включаючи розширення діючих підприємств, а решта – на підтримку діючих потужностей. У галузях, зайнятих виробництвом електроенергії, газу та води, частка інвестицій у будівництво нових та розширення діючих підприємств у 2007 році перевищувала 50%, у сфері торгівлі – 44%. Особливістю добувної промисловості є найвища частка інвестицій, яка спрямована на підтримання діючих потужностей – 21%, у той час як в інших сферах економічної діяльності цей показник не перевищує 2-3% [9].

Завдяки здійсненню процесів реформування економіки суттєвих змін зазнала структура інвестицій за джерелами фінансування. Передусім в останні роки спостерігається тенденція скорочення частки інвестицій за рахунок власних коштів підприємств.

Варто зазначити, що обсяги власних коштів, які використовуються на інвестиційні цілі і формуються головним чином за рахунок отриманих прибутків та амортизаційних відрахувань, в економіці України щорічно зростають і у 2007 році перевищили 106 млрд. грн. (становили 56,5%), проте темпи зростання інших джерел фінансування інвестицій були вищими, що й спричинило зниження частки власних джерел у загальних обсягах вкладень.

Натомість істотно збільшилися обсяги і частка залучених кредитів банків. За період 2000-2007 років кредити банків та інші позики у економіці України зросли у 80 разів, що стало можливим, завдяки підвищенню платоспроможності підприємств, зменшенню їх збитковості, високому рівню повернення кредитів, застосуванню механізмів кредитної підтримки та інших чинників.

На початок 2008 року вимоги банків за кредитами в Україні становили 427 млрд. грн., половина з яких надана підприємствам у національній, та половина в іноземній валюті. Біль-

ше 70% сукупних запозичень банків надано підприємствам у вигляді довгострокових кредитів, що створює передумови для підвищення інвестиційної активності, а отже, для зміцнення виробничого потенціалу підприємств. В останні роки обмеженість коштів державного бюджету зумовило той факт, що лише 5,6% інвестицій в основний капітал економіки України профінансовано за рахунок цих коштів, невисокою залишається також частка інвестицій, які формуються за рахунок коштів місцевих бюджетів. Зміни у джерелах фінансування інвестицій в основний капітал в економіці України наведені у таблиці 2.

Таблиця 2.

Структура інвестицій в основний капітал економіки України за джерелами фінансування у 2000-2007 рр. [8, 9] (у відсотках до загального обсягу)

	2000	2004	2005	2006	2007
Всього	100	100	100	100	100
у тому числі за рахунок					
-коштів державного бюджету	5Д	10,5	5,5	5,5	5,6
-коштів місцевих бюджетів	4Д	4,7	4,2	4,3	3,9
-власних коштів підприємств та організацій	68,6	61,7	57,4	57,8	56,5
-коштів іноземних інвесторів	5,9	3,6	5,0	3,7	3,5
-коштів населення на індивідуальне житлове будівництво	5,0	3,4	3,3	4,1	4,5
-кредити банків	1,7	7,8	14,8	15,5	16,6
-інших джерел	9,6	8,5	9,8	9,1	9,4

Зростання обсягів інвестицій в основний капітал економіки України триває впродовж останніх десяти років. Усе ж досягти дореформеного рівня залучення інвестицій не вдалося, і теперішні обсяги вкладень в економіку на 12% менше, ніж у 1990 році. Найбільш складною в цьому плані є ситуація у сільському господарстві, оскільки у 2007 році обсяги інвестицій у цій галузі були менші, порівняно з 1990 роком у 4,5 раза, що значною мірою спричинило глибоку кризу в аграрній економіці та подолання якої потребує значних коштів та тривалого проміжку часу для прискореного інвестування галузі.

В останні роки спостерігається суттєвий приріст іноземного капіталу в економіку України. На початок 2008 року в розвиток

усіх галузей економіки залучено майже \$30 млрд. прямих іноземних інвестицій. Найбільші обсяги прямих іноземних інвестицій в економіку України надійшли з Німеччини (27%), Кіпру (14%), Австрії (8%), Сполученого Королівства, США та Нідерландів (по 7% загального їх залучення) [6].

Галузева структура прямих іноземних інвестицій, залучених в економіку України за 2007 рік, свідчить, що 27,6% цих обсягів спрямовано на розвиток галузей промисловості (зокрема 24,5% – у переробну промисловість, 16,3% – у фінансову діяльність, 10,4% – у сферу торгівлі).

Незважаючи на позитивну динаміку, досягнутий рівень залучення іноземного капіталу в економіку України значно нижчий порівняно з аналогічними показниками розвинутих країн. Так, на одного громадянина Франції припадає іноземних інвестицій в 27 разів більше, ніж в Україні, Польщі – в 11 разів [5].

Привабливими для іноземних інвесторів є харчова промисловість, оптова торгівля, фінансова діяльність, зв'язок, тобто галузі з порівняно високим рівнем прибутковості та швидким оборотом капіталу. Значні обсяги іноземних інвестицій спрямовуються також в окремі галузі машинобудування, металургію, хімічну промисловість і надходять переважно у формі грошових внесків, а також рухомого і нерухомого майна. Найменш інвестиційно привабливим для іноземних інвесторів залишається сільське господарство, виробництво продукції якого впродовж тривалого часу було збитковим, і лише в останні роки, завдяки здійсненню процесів реформуванню, поліпшенню цінової, кредитної, митної, податкової політики, намітилися позитивна тенденція до зміцнення фінансового стану сільськогосподарських підприємств. Саме тому в останні роки спостерігається тенденція зростання темпів залучення іноземних інвестицій в аграрний сектор економіки, переважно шляхом створення спільних за іноземним капіталом підприємств. Найбільші обсяги іноземних інвестицій зосереджені в сільському господарстві Київської, Дніпропетровської, Харківської, Донецької та Черкаської областей (майже $\frac{3}{4}$ сукупного іноземного капіталу галузі). Вітчизняним і зарубіжним досвідом господарювання доведено, що більш інвестиційно привабливими є, як правило, підприємства, засновані на приватній власності, тому в Україні створюються сприятливі умови для зростання обсягів внутрішніх вкладень і залучення іноземних інвестицій.

У приватизованих підприємствах створюються умови для поліпшення якості продукції, зростання її конкурентоспроможності не тільки на внутрішньому, а й, що особливо важливо

на зовнішніх ринках. На продукцію підприємств недержавного сектора припадає майже 80% обсягів експорту, при чому більше половини цього обсягу становить продукція металургійної промисловості і мінеральні продукти.

Серед основних чинників зростання інвестицій варто зазначити такі:

По-перше, за останні роки під впливом швидкої (агресивної) трансформації зовнішнього середовища змінилась мотивація ведення бізнесу в Україні. Якщо раніше стратегічної потреби у власників інвестувати прибутки у модернізацію виробництва не існувала (рівень конкурентної боротьби був низьким, а конкурентоспроможність товарів підтримувалась, в тому числі, за рахунок заниженої вартості енергоносіїв), то сьогодні формування жорсткої конкуренції на зовнішньому та внутрішньому ринках, активізація процесів злиття та поглинання, постійне підвищення вартості газу "змусили" вітчизняних виробників інвестувати кошти (як власні, так і залучені) в оновлення морально та фізично застарілого обладнання [10].

По-друге, стійкість економіки до сировинних шоків, яку продемонструвала країна у 2006 році, довела зовнішнім інвесторам, що Україна є привабливим об'єктом для вкладення коштів, а її активи є суттєво недооціненими.

Висновки. Із викладеного вище випливає, що в останні роки інвестиційна діяльність в економіці України, яка здійснюється за рахунок власних та залучених коштів, активізувалася і середньорічний темп приросту інвестицій за період 2000-2007 років досяг майже 20%. Для порівняння слід зауважити, що за попередні 10 років їх обсяги в економіці знизилися в чотири рази. Процес залучення інвестицій супроводжувався структурними зрушеннями, передусім випереджаючими темпами міграції капіталу в сферу обслуговування. Враховуючи той факт, що більша частина виробничого потенціалу економіки України зусереджено в підприємствах із приватною формою власності, що в них створюється переважна частка прибутків, власні кошти національних товаровиробників мають бути одним із основних джерел інвестицій і сприяти прискоренню економічного розвитку України.

Таким чином, перехід до активного нагромадження основного капіталу, який розпочався у попередніх роках, закладає підвищення ефективності економіки як основи для стійкого зростання економіки на середньострокову перспективу.

Література

1. Гайдучський А. П. Оцінка інвестиційної привабливості економіки // Економіка і прогнозування. – 2005. – № 4. – С. 19-129.
2. Сомик А.В. Банківське кредитування сільськогосподарських товаровиробників: сучасний стан і проблеми розвитку// Економіка України. – 2005. – № 9. – С. 56.
3. Стат. збірник "Діяльність підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності". – 2006. – Ч. I. – С. 124-126.
4. Беседін В. Ф., Музиченко А. С., Рибак Б. І., Курмаєв П. Ю. Інвестиційна політика в Україні. Регіональні аспекти. Монографія. – Черкаси: "Ваш дім", 2005. – 292 с.
5. Музиченко А. С. Інвестиційна діяльність в Україні. Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2005. – 406 с.
6. Солдатенков В. В., Федоренко С. В. Аналіз інвестиційного клімату України // Економіка та держава. – 2005. – № 5. – С. 17-20.
7. Семіноженко В. П. Україна – шлях до постіндустріальної цивілізації. – Харків: Константа, 2005. – 360 с.
8. Статистичний щорічник України за 2007 рік. – К., Консультант, 2008. – С. 204.
9. Статистична звітність ф. №2-ін за 2007 рік.
10. Юревич Л. М. Інвестиційна політика в Україні // Вісник ВНУ – 2008. – № 7. – С. 68-72.